

Náttúruverndarþing, haldið 28. apríl 2012 sendir frá sér eftirfarandi ályktanir:

1.

Ályktun Náttúruverndarþings 2012 um þingsályktunartillögu að áætlun um vernd og orkunýtingu landsvæða

Náttúruverndarþing 2012 tekur eindregið undir umsögn þrettán náttúruverndarfélaga um drög að tillögu um rammaáætlun sem send var iðnaðarráðherra og umhverfisráðherra 11. nóvember 2011. Þingið fagnar því að allmörg verðmæt svæði, sem löngu var tímabært að friðlýsa, hafa samkvæmt fyrirbyggjandi þingsályktunartillögu verið sett í verndarflokk. Nokkur önnur svæði, þar á meðal tengd Neðri-Þjórsá, Skrokköldu og Hágöngum hafa réttilega verið færð úr nýtingu í biðflokk. Náttúruverndarþing leggur ríka áherslu á að miðhálandi Íslands í heild verði um alla framtíð friðlýst samkvæmt náttúruverndarlögum eins og ríkur stuðningur er við hjá stórum hluta landsmanna. Þá er því fagnað að tillagan gerir ráð fyrir eflingu á starfsemi á verksviði friðlýsinga.

Þrátt fyrir jákvæða þætti í þingsályktunartillögunni um rammaáætlun gerir Náttúruverndarþing 2012 alvarlegar athugasemdir við eftirtalið:

- Náttúruverndarþing gagnrýnir harðlega fyrirbyggjandi tillögur um Reykjaneskaga þar sem flest jarðhitasvæði frá Krísuvík og vestur úr eru sett í nýtingarflokk. Þingið telur virkjanir í Reykjanesfólkvangi óásættanlegar. Með því er m.a. gengið gegn áformum um að vernda fólkvanginn og stofna þar eldfjallaþjóðgarð, en náttúruverndarhreyfingin og Samtök ferðaþjónustunnar hafa áður bent á þau ríku tækifæri sem í því felast. Jarðfræði Reykjaneskagans er einstök á heimsvísu og upplifunargildi lítt snortinnar náttúru á stórum svæðum í næsta nágrenni höfuðborgarinnar er hátt. Samkvæmt ábendingum faghóps II um rammaáætlun hafa verðmæti lítt snortinna svæða í nágrenni höfuðborgarinnar að öllum líkindum verið vanmetin fyrir útivist og ferðaþjónustu. Náttúruverndarþing 2012 krefst þess að Alþingi endurskoði þennan þátt áætlunarinnar og færi hið minnsta Sveifluháls í Krísuvík, Sandfell sunnan Keilis, Stóru-Sandvík og Eldvörp í bið- eða verndarflokk.
- Óvissa ríkir um endingu jarðvarmans sem auðlindar og um marga þætti sem tengjast beislun hans, auk umhverfis- og heilsufarsáhrifa, eins og vísindamenn hafa ítrekað bent á. Því ber að gæta varúðar í jarðvarmanýtingu, sérstaklega til raforkuframleiðslu. Fjölga ætti til muna jarðhitasvæðum í biðflokki á meðan frekari upplýsinga er aflað. Þetta á m.a. við um fyrirhugaða jarðhitanytingu á Hengilssvæðinu og á Norðausturlandi, t.d. í Bjarnarflagi. Hafa ber í huga að þegar hefur 9 af 19 sýnilegum háhitasvæðum verið raskað með nýtingu eða rannsóknaborunum.
- Þingið telur að svæði með afar hátt náttúruverndargildi eins og vatnasvið Jökulsáanna í Skagafirði og vatnasvið Hólmsár og Skaftár í Skaftárhreppi ættu að færast úr biðflokki í verndarflokk og vísa til rökstuðnings í niðurstöður verkefnisstjórnar rammaáætlunar.
- Náttúruverndarþing beinir því til Alþingis að það færi forræði yfir efnislegri meðferð þingsályktunartillögu um áætlun um vernd og orkunýtingu landsvæða frá atvinnuveganefnd Alþingis til umhverfis- og samgöngunefndar.

2.

Ályktun um náttúruvernd og ferðmennsku

Náttúruverndarþing 2012 vill að tryggt verði með öflugri stefnumótun og samvinnu mismunandi hagsmunaaðila, þ.m.t. heimamanna, að aukinn ferðamannastraumur á láglandi og hálendi komi ekki frekar niður á náttúrugæðum en nú er. Nýting auðlindarinnar verður að vera sjálfbær bæði til styttri og lengri tíma litið. Í þessu sambandi telur þingið að líta beri til eftirtalinna þátta:

1. Náttúruverndarþing beinir því til ráðherra ferðamála og umhverfis að koma á samvinnu stjórnvalda, eftirlitsstofnana í náttúruvernd, fræðimanna, ferðaþjónustufyrirtækja, náttúruverndarsamtaka og annarra félagsamtaka um mótun eftirfylgni við markmið um ferðamennsku og útivist í sátt við umhverfi og náttúru. Með þessu má tryggja að hægt sé að bregðast við neikvæðum áhrifum ferðamennsku með árangursríkum aðgerðum.
2. Náttúruverndarþing telur að stórauka þurfi rannsóknir og þekkingu á áhrifum ferðamennsku og útivistar. Auka þarf mælingar og vöktun á umhverfislegum og félagslegum þolmörkum svæða til að ákvarða megi betur hvaða fjölda ferðamanna viðkvæm svæði þola. Þá þarf að vinna úttekt á mismunandi leiðum til að stýra ferðamennsku þar sem það kann að verða nauðsynlegt, þ.m.t. með kvóta, gjaldtöku o.fl. Stórauka þarf fræðslu til innlendra og erlendra ferðamanna og ferðaþjónustuaðila og efla landvörslu.
3. Náttúruverndarþing hvetur stjórnvöld til að móta stefnu um og efla menntun leiðsögumanna og landvarða, þannig að hún færist einnig á háskólastig. Landvörslustörfum og öðrum störfum í ferðaþjónustu sem sinna náttúruvernd verði gert hærra undir höfði.
4. Veita þarf stóruaknu fé til rannsókna tengdum áhrifum ferðamennsku á náttúru og umhverfi. Einnig er því beint til stjórnvalda að tryggja fjármagn í nýtilkominn Framkvæmdasjóð ferðamannastaða.

Greinargerð

Fjöldi erlendra ferðamanna hefur aukist um 5,3% árlega á síðustu 10 árum og var um 16% á síðasta ári (2011). Með svipuðu áframhaldi munu a.m.k. ein milljón erlendra gesta sækja Ísland heim árið 2020, samanborið við um 600 þúsund árið 2011, að ógleymdum öllum þeim Íslendingum sem ferðast um landið.

Náttúruverndarþing telur þörf á að uppbygging ferðasvæða taki mið af mismunandi gerð ferðamennsku. Þannig verði lágmarksuppbygging leyfð á sumum svæðum, helst í jaðri þeirra, sem hentað getur ferðamönnum sem sækja í meiri þjónustu, en önnur svæði látin óhreyfð sem höfði meira til annarra ferðamanna. Einstefnur á þéttsetnum gönguleiðum geta leitt til aukinnar upplifunar göngufólks. Reglur á svæðum, t.d. jöklum, þar sem göngufólk og vélknúin umferð er leyfð, geta tryggt góða upplifun beggja hópa. Að þessum atriðum þarf að huga í stefnumótun og samvinnu hagsmunaaðila í ferðamennsku. Ferðaþjónustan fær einungis 0,5% af sameiginlegu opinberu rannsóknafé atvinnuveganna. Á sama tíma

skilar hún næstum 20% af útflutningstekjum þjóðarinnar. Náttúruverndarþing hvetur stjórnvöld til að rétta þessa skekkju af.

3.

Ályktun um náttúruvernd og lýðræði

Náttúruverndarþing 2012 telur nauðsynlegt að efla lýðræðislega ákvarðanatöku hvað varðar landnýtingu, skipulagsmál og umhverfis- og náttúruvernd á Íslandi. Tvö atriði vega þar þyngst:

1. Náttúruverndarþing minnir á að almenningur er æðsti valdhafi landsins og því nauðsynlegt að festa í lög og stjórnarskrá heimildir fyrir almenning til þess að færa ákvarðanir frá fulltrúum í þátttökufarli og atkvæðagreiðslur sem eru bindandi.

2. Aðkoma félagasamtaka að ákvörðunum og undirbúningi þeirra skal vera með formlegum hætti þannig að jafnræði, gagnsæi og fagleg vinnubrögð séu betur tryggð. Einnig ber að gera félagasamtökum kleift að afla greinargóðra upplýsinga og sérfræðiálits á þeim málum sem eru til umfjöllunar. Nauðsynlegt er að ákvarðanir náttúruverndar- og skipulagsyfirvalda byggi á sem bestum upplýsingum frá ólíkum sjónarmiðum.

Greinargerð

Það er mat Náttúruverndarþings 2012 að skipulagsvald sveitarfélaga sé of ríkt og að almenningur sé of valdalítill þegar kemur að ákvörðunum um landnýtingu mikilvægra náttúrusvæða er varða þjóðina alla. Í mörgum tilfellum hafa sveitarstjórnir litið framhjá réttindum og vilja almennings. Mikilvægt er að þessu verði breytt með aukinni áherslu á þátttöku almennings í skipulagsmálum sveitarfélaga sem og í væntanlegu landsskipulagi. Sérstaklega má þar nefna slembivalþing og slembivalsfulltrúa. Atkvæðagreiðslur skulu vera síðasta úrræði eftir að reynt hefur verið að ná samstöðu með samráði og í þátttökufarlum. Í þessu sambandi ber að fagna nýlegum breytingum á sveitarstjórnarlögum sem lögbinda rétt almennings til að knýja fram atkvæðagreiðslu meðal íbúa sveitarfélaga. Jafnframt er minnt á nauðsyn þess að ákvarðanir almennings séu bindandi og að almenningur geti líka knúið fram þjóðaratkvæðagreiðslur. Mörg svæði eru mikilvæg á bæði lands- og heimsvísu og í því ljósi rétt að ákvarðanir um þau séu teknar í ferlum þar sem öllum landsmönnum gefst færi á að eiga hlutdeild í ákvarðanatökunni.

Náttúruverndarþing minnir á ríkar skyldur stjórnvalda vegna alþjóðlegra samþykpta, t.d. Ríó-yfirlýsingarinnar og Árórsarsamningsins, sem fela í sér þátttöku almennings og að sjálfbær þróun sé höfð að leiðarljósi.

4.

Ályktun: Gífurleg umhverfisáhrif fyrirsjáanleg af tilkomu sæstrengs

Náttúruverndarþing 2012 varar sterklega við einhliða kynningu Landsvirkjunar og fleiri aðila á kostum þess að leggja sæstreng frá Íslandi til Bretlandseyja eða meginlands Evrópu. Það er þunnu hljóði um gífurleg umhverfisáhrif sem yrðu hérlendis af slíkri framkvæmd með stórauknum þrýstingi á byggingu virkjana og óhjákvæmilegri lagningu öflugra háspennulína til viðbótar þeim sem fyrir eru, auk mögulegra hækkana á raforkuverði til almennings.

Náttúruverndarþing krefst þess að upplýsingar um líkleg umhverfisáhrif af slíkri framkvæmd hafi forgang við frekari skoðun málsins og niðurstöður liggi fyrir áður en stofnað sé til kostnaðar við athugun á öðrum þáttum málsins.

Greinargerð

Náttúruverndarþing 2012 bendir á að til umræðu er sæstrengur sem að lágmarki gæti flutt 700–1000 MW af nýtanlegu afli, en nú hafa alls verið virkjuð hérlendis um 2500 MW. Af þessu sést um hversu tröllaukna framkvæmd hér er verið að tala, sem taka myndi til sín stóran hluta af hugsanlegri viðbótarorku samkvæmt rammaáætlun. Tæknilegar forsendur fyrir lagningu og rekstri slíks sæstrengs eru afar óvissar, þar eð um væri að ræða fyrstu framkvæmd sinnar tegundar á heimsvísu yfir úthaf og allt niður á 1000 metra dýpi, sem er tvöfalt meira en þekkt til þessa. Bilanir á slíkum strengjum eru vaxandi vandamál erlendis. Ekki hefur verið sýnt fram á hverjar séu viðskiptalegar forsendur slíkrar framkvæmdar, en samt hefur meintur hagur af lagningu sæstrengs þegar verið útmálaður í sterkum litum sem eitt stærsta viðskiptatækifæri Íslendinga hingað til. Samanburður við sölu rafmagns um sæstreng til og frá Noregi er afar misvísandi, stærð virkjaðs afls þarlendis tífalt meira en hérlendis og miðlunargeta að baki norska raforkuferfisins margföld á við það sem hér er. Umræðan er síðan kórónuð með staðhæfingum um að rafmagn til flutnings um slíkan streng geti í umtalsverðum mæli komið frá vindmyllum á landi eða í sjó, en umhverfisáhrif þeirra eru lítt þekkt hérlendis.

5.

Ályktun: Fylgja þarf af alvöru hugmyndafræði sjálfbærrar þróunar

Náttúruverndarþing bendir á að ríkisstjórn Íslands, Alþingi, sveitastjórnir og stjórnarsýslan í landinu fylgja ekki af alvöru hugmyndafræði sjálfbærrar þróunar. Sjálfbær þróun byggist upp á þremur stoðum: umhverfi, hagkerfi og samfélagi, með það að takmarki að tryggja velferð þjóðfélagsþegna. Við ákvarðanatöku á að taka tillit til allra þessara þátta og almenningur á rétt á að koma að ákvörðunartöku. Þingið bendir á að þáttur hagkerfisins fær allt of mikið vægi á Íslandi í dag og þess vegna verða stoðir umhverfis og samfélags undir í ákvarðatöku.

Náttúruverndarþing minnir á þær samþykktir sem skrifað hefur verið upp á fyrir hönd Íslendinga þar sem áherslan er á sjálfbæra þróun, sér í lagi Ríóyfirlýsinguna frá 1992 og Árórsáttmálann frá 1998. Við bendum einnig á að ósjálfbær hagvöxtur sem ofnýtir takmarkaðar auðlindir gengur ekki. Það þarf að taka aðra stefnu sem byggist á öllum víddum sjálfbærni.

Náttúruverndarþing minnir loks á að við eigum ekki landið heldur höfum við það að láni frá afkomendum okkar. Verndarnýting landsins byggir á öllum stólpum sjálfbærni og við förum fram á að ráðamenn landsins vakni til vitundar.

6.

Þjóðgarður á miðhálandi Íslands

Náttúruverndarþing ályktar gegn frekari uppbyggingu orkunýtingar í vatnsafla og jarðvarma á miðhálandi Íslands með tilheyrandi virkjunarmannvirkjum, þ.m.t. háspennulínunum. Vernd svæðisins felur í sér mikla möguleika fyrir ferðaþjónustu í landinu, eins og Samtök ferðaþjónustunnar og 13 náttúruverndarsamtök hafa bent á í umsögnum sínum við drög að þingsályktunartillögu um vernd og orkunýtingu landsvæða. Náttúruverndarþing beinir því til stjórnvalda að hefja vinnu að friðlýsingu miðhálandisins með stofnun þjóðgarðs þar.

7.

Ályktun um Eldfjallagarð á Reykjanesskaga

Náttúruverndarþing 2012 beinir þeim tilmælum til hlutaðeigandi yfirvalda og skorar á Alþingi Íslendinga að setja á stofn eldfjallaþjóðgarð á Suðvesturlandi í sátt við heimamenn og útivistarfólk. Í kjarna þjóðgarðsins yrðu núverandi fólkvangar Reykjaness og Bláfjalla, auk aðliggjandi og nærliggjandi verndarsvæða. Sveifluháls við Kleifarvatn og Krísvík er margfalt verðmætara sem verndað útivistarsvæði og eldfjallaþjóðgarður en sem iðnaðar- og orkuvinnslusvæði.

8.

Ályktun um Náttúruverndarstofnun

Náttúruverndarþing 2012 hvetur til þess að hið fyrsta verði komið á sérstakri stofnun sem fari með málefni náttúruverndar líkt og Náttúruverndarráð og Náttúruvernd ríkisins gerðu. Slík stofnun myndi fara með málefni friðlýstra svæða í samstarfi við sveitarfélög og aðra hagsmunaaðila, málefni þjóðgarða og þjóðlenda. Stjórn slíkrar stofnunar verði m.a. skipuð fulltrúum sveitarfélaga, ferðaþjónustu, útivistarfélaga og náttúruverndarfélaga.

9.

Ályktun um friðlýsingar og jarðminjaskrá

Náttúruverndarþing 2012 hvetur til þess að auka náttúruvernd til muna með friðlýsingum.

Á náttúruminjaskrá eru alls 331 staður eða svæði en þau njóta engrar friðunar utan tilkynningaskyldu til skipulagsyfirvalda. Mörg þessara svæða hafa verið á skránni áratugum saman, en skráin er til þess gerð af stjórnvöldum að þessi svæði verði friðlýst svo að þau njóti verndar. Sumum svæðanna hefur verið spillt verulega t.d. með framræslu múra, jafnvel nýlega. Þannig er á Suðurlandsundirlendi aðeins um eitt prósent lands friðuð svæði á landsvæði sem er um 6400 km² (undir 400 m.h.s.) og því ljóst að þar er verk að vinna.

Jarðminjaskrá er ekki til en þó er sérstaða náttúru Íslands ekki síst fólgin í merkilegum jarðminjum sem ber að vernda fyrir allan heiminn, svo sem móbergsfjöllum, hraunhellum og jökulmenjum og eldgígum, sem setja mjög svip sinn á landið. Hefja þarf strax vinnu við sérstaka jarðminjaskrá sem forsendu og grundvöll verndaráætlunar jarðfræðilegra fyrirbæra.

10.

Ályktun um verndun og endurheimt votlendis

Náttúruverndarþing 2012 hvetur til átaks í verndun og endurheimt votlendis. Ramsarsvæði sem hafa alþjóðlegt gildi sem búsvæði fugla, eru aðeins þrjú á Íslandi. Svæði á Íslandi sem falla að skilgreiningum Ramsarsáttmálans um votlendi eru hins vegar að minnsta kosti 53. Verulega skortir því á verndun votlendissvæða á láglandi.

Endurheimt votlendis hefur verið lítil sem engin frá því að nefnd um endurheimt votlendis hætti störfum árið 2006. Endurheimt votlendissvæða getur vafalítið verið eitt mikilvægasta framlag Íslands til að draga úr gróðurhúsalofttegundum í andrúmslofti, en mikill kolefnisforði er bundinn í múrjarðvegi landsins. Með endurheimt múra er einnig endurvakin mikilvæg búsvæði dýra og plantna.